

Kabinet van Heidegger

Bram Zoon

Copyright © Bram Zoon (2020)

Portretfoto: Michiel Faro

www.bravenewbooks.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand,
of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere
manier, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.
Voor overname kunt u zich wenden tot: mail@bramzoon.com

Inhoudsopgave:

BEGIN /4

Vooruitlopen op de dood

TUSSEN BEGIN EN EINDE /6

Inlopen op de dood

1. **Geworpen in de wereld: inleiding** /7
 - 1.1 Opzet en leeswijzer /15
 - 1.2 Een zekere gewelddadigheid /16
2. Eerste tussenvoegsel /19
Schets leven en werk. De hermeneutische fenomenologie.
3. **Verschijsing en onthulling bij Heidegger** /25
4. Tweede tussenvoegsel /31
Stemming en denken. De vraag naar het Dasein. Het factische leven. Ommeekeer en ontzorgen. Eigenlijkheid, tijd en angst.
5. **Terug- en vooruitblik (1)** /38
6. Derde tussenvoegsel /46
Onvermogen tot Dasein. De heerschappij van het Gestel.
7. **Heideggers ongewisse en gewaagde denken** /51
8. **Terug- en vooruitblik (2)** /57
9. **Het verstaan van de roep** /61

EINDE /66

Zijn ten dode

Aanzet tot kritiek /68

Korte samenvatting /76

Over Bram Zoon /81

BEGIN

Vooruitlopen op de dood

Dit *Kabinet van Heidegger* is de zinnebeeldige voorstelling van mijn onderzoek naar het denken van en het zijnsverstaan bij Heidegger. In deze kast liggen de tastbare resultaten netjes gegroepeerd en opgeslagen van mijn belevenissen met deze filosoof. Het gaat hier onder meer om de boeken en tijdschriften die ik heb aangeschaft en gelezen en om de meerdere voorlopers van dit verslag. Mijn inzet om dit materiaal ordelijk te presenteren is bedrieglijk omdat het een veel bewogen en verwarrende periode – weliswaar met een duidelijk *begin* en *einde* – maskeert waarin ik in het gezelschap van deze denker ben geweest.

Maar laat ik bij het begin starten, hoe ben ik Heidegger op het spoor gekomen en wat heeft het gemaakt dat hij met zijn gezichts- en standpunten steeds nadrukkelijker in mijn leven kwam?

Het is al weer geruime tijd geleden dat ik voor het eerst vernam van deze Martin Heidegger. Ergens in de tweede helft van de tachtigerjaren was het. Ik herinner me een kerkgenootschap dat een avond voor gelovigen aankondigde onder de kop *voortuitlopen op de dood*. Ik vond dat gewaagd en vind dat – ook nu nog na al die jaren – een onrustbarende en tegelijkertijd een veelzeggende aanduiding voor ons naderende einde.

Wat moet een van de allergrootste existentiële filosofen nu in een kerkgebouw? Komt het omdat Heideggers zijnsleer, hoe vreemd dat misschien ook mag klinken, lijkt te zijn voortgekomen uit of ingebed is in een goed versholene, transcendente hoofdgedachte? Zag dit doortastende kerkgenootschap kans om in het kader van het toenmalige modieuze en inmiddels afgetrapte thema ‘zingeving’ in te spelen op de ideeën van deze grote denker? Feit is dat onze eindigheid (zijn ten dode) én ons in de tijd erzijn (tijdelijkheid), vanaf dat moment in me was gewekt en een blijvende aantrekkingskracht op me is blijven uitoefenen.

Enige tijd later dringt het nog beter tot me door dat dit voortuitlopen op de dood meestal onverwacht wordt aangekondigd, we krijgen bijvoorbeeld te horen dat een geliefde gaat sterven of dat wij zelf dusdanig ziek zijn dat we er binnen niet al te lange tijd niet meer zullen-zijn. Dat laatste overkwam mij recentelijk terwijl ik druk doende was om deze tekst af te ronden.

Op een regenachtige zomermorgen op een doordeweekse dag nam ik mijn doodsbericht in ontvangst. De dienstdoende internist schreef eerst een naam en daarna een voornaam op een maagdelijk wit vel. Het bleek de medicus te zijn die voor het eerst mijn ongeneeslijke ziekte had beschreven en ze schoof dit papier langzaam in mijn richting alsof ze me met haar aanwezigheid niet wilde bruuskeren.

Mijn voortbestaan was vanaf dat moment niet langer vanzelfsprekend. Natuurlijk was ik in verwarring, onthutst. *De angst voor het verlies van in de wereld zijn* waar Heidegger van spreekt toonde plotsklaps zijn ware gezicht. Alle gewone – dagelijkse – zaken verloren hun urgente betekenis en de vraag wat werkelijk belangrijk voor mij is, drong zich des te beklemmender aan mij op.

Ik peinsde enige tijd later of de voorzienigheid me misschien een belangrijke dienst had bewezen door me nu met de neus op de feiten te drukken waar ik zo regelmatig slechts *over* in plaats *vanuit* had geschreven? Nu stond ik eindelijk, letterlijk, midden in de materie, ik was het zelf en niet langer een buitenstaander.

In mijn voortuitlopen op de dood ging ik me bewuster op de dingen richten die belangrijk voor mij zijn, waaraan ik trouw wil blijven, die ik niet wil en mag vergeten. Er gebeurde iets in die behandelkamer van het academisch ziekenhuis waarvan ik de reikwijdte niet kon overzien. Wat beroerde mij daar zo hevig en ondergronds?

Ik nam me enkele dagen later voor om deze tekst opnieuw door te nemen tegen de hier geschetste achtergrond. Misschien dat ik op deze wijze mijn vraag naar wat mij zo had geraakt en haar achtergrond zou kunnen beantwoorden?

Het probleem van de dood is haar *onbepaaldheid*. Zij wijkt zodra we er houvast op willen krijgen. We staan, als het om onze eindigheid gaat, aan de zijkant; de eindigheid doet met ons wat zij wil, wij hebben geen weerwerk. Als we iets willen verstaan van wat er zich via de dood (en in het *erzijn*) aan ons als stervelingen en achterblijvers voltrekt, moeten wij onze oude en vertrouwde wijze van denken en benaderen van de dingen herzien, zoveel was me al duidelijk geworden na een korte tijd met Heidegger te hebben doorgebracht.

In deze voor mij zo verwarrende tijd vraag ik me steeds vaker af: kan het karakter van de dood behalve als bron van gevoelens van machteloosheid ook anders worden geduid? Daarbij vind ik steun bij Heidegger zelf, die zegt: 'De dood is een wijze van zijn die het *erzijn* op zich neemt zodra het is. Zodra een mens tot leven komt, is hij terstond oud genoeg om te sterven.'¹

Voor een beter begrip dienen we de dood op te vatten vanuit de grondgesteldheid van het *erzijn*. In deze overweging gaat het over deze vraag: *wat is dat *erzijn* en wat is er de *zijn* van?* Beiden, het *erzijn* en de dood, kunnen zich manifesteren op een eigenlijke en een oneigenlijke wijze, ik zal dat karakteristieke Heideggeriaanse onderscheid hieronder verder toelichten.

'Meestal kunnen we varen op het kompas van onze routine, wijs geworden door eerdere ervaringen. Maar soms worden we tegen onze intentie in opgeschrikt, bijvoorbeeld door een beklemmende angst of doordat we worden geconfronteerd met een onthutsende gebeurtenis. Doorbroken worden dan het vanzelfsprekende zijn en de vanzelf voortschrijdende tijd. Op zo'n moment dient de zijnsvraag [en het ten dode zijn] zich in ons aan.'²

In het *oneigenlijke zijn ten dode* wordt de toekomst ontkend of weggedrukt, het leven van alledag wordt verkozen boven de onvervulde mogelijkheden van deze toekomst. Het is de onverschilligheid tegenover de dood die dan heerst en die bezworen dient te worden, bijvoorbeeld als 'een sterfgeval'. De dood wordt weggezet, net als het *erzijn*. De moed tot de angst voor de dood mag onder geen beding opkomen.

In het *eigenlijke zijn ten dode* is dit net omgekeerd: de toekomst weegt als het ware zwaarder dan het heden.³ Het *erzijn* en het inlopen op de dood is bevrijd van de verlorenheid in de onuitputtelijke perspectieven en verslavende mogelijkheden van het heden. *Zichzelf te moeten opgeven* wordt duidelijk in het vooruitlopen op de dood. In dit naar voren blikken op eigenlijke wijze wordt de eigen onoverschrijdbaarheid niet uit de weg gegaan, zoals in het oneigenlijke zijn ten dode, maar maakt er zichzelf voor vrij.⁴

In deze tekst doe ik verslag van mijn onderzoek naar de zijnsleer van Heidegger. Het is materie, die een aanzienlijk beroep doet op ons voorstellings- en inlevingsvermogen en niet, zoals nog zal blijken, zonder risico's is.

¹ Martin Heidegger – *Zijn en tijd*, 2013, pag. 312.

² Jacob van Sluis, *Leeswijzer bij Zijn en Tijd van Martin Heidegger*, 1998, pag. 16.

³ *Ibid.*, pag. 17.

⁴ Martin Heidegger – *Zijn en tijd*, 2013, pag. 334.

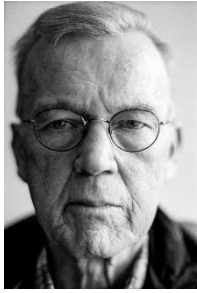
Het gaat hier niet om een benadering van het erzijn te propageren die beter of slechter is. Maar om het ontsluiten van onze gangbare wijze van vragen en denken daaromtrent, één die meer passend en geëigend is en die we vervolgens ook weer terug moeten kunnen vinden in de alledaagsheid van ons bestaan. Wat is dit voor een *erzijn en sterven*, hoe zouden we deze beter kunnen verstaan en wellicht ‘begrijpen’?

Ik wilde deze uiteenzetting aanvankelijk voor mezelf houden en er geen bekendheid aan geven. Geleidelijk aan heb ik de cirkel voor wie ik dit schrijf verruimd, uiteindelijk is het bestemd voor mijn vrienden, familie en bekenden. Ik wil hierdoor meer zicht geven in mijn omgang met Heidegger en zijn filosoferen in het bijzonder. Als je, zoals ik, geruime tijd met het denken van deze filosoof bezig bent geweest komen vragen op als: ‘Waarom deed je dat?’ en ‘Waarom met zoveel overgave?’⁵

In deze tekst vraag ik me af op welke wijze ik me op een authentieke wijze kan verhouden tot mijn onvermijdbare einde en tijd. Authentiek is bij Heidegger het zich afkeren van de wereld, van het men, omdat daar – zoals ik hierboven al aangaf – het einde ontvlucht en geringgeschat wordt. Voor ligt de verontrustende ervaring van het zijn zelf en het leven als een inlopen op de dood. Maar ook van de gespannen verhouding tussen dit inlopen en mijn mogelijkheden om hier in de mij nog gegeven tijd nog uitdrukking aan te geven.

⁵ Op de vraag of ik daar in voldoende mate in geslaagd ben zal ik later – in *Aanzet tot kritiek* –terugkomen.

Over Bram Zoon

Bram Zoon schrijft verhalen, nouvelles en essays over uiteenlopende filosofische onderwerpen. Zoon komt uit een gezin van zeven jongens en een meisje. Hij studeerde bedrijfs- en organisatiekunde in Rotterdam (EUR) en Utrecht (Master of Management Change). In december 2010 debuteerde Zoon met *Gloed van Liefde*, een egodocument. Twee jaar later volgden *Egbert Reitsma: architect en kunstschilder* en *Hemelsplein*, een novelle over de zoektocht naar waarheid van econoom Jacob Walbeek. In 2014 verscheen *De rots van Calpe*, waarvan nog datzelfde jaar een tweede druk verscheen. In juni 2015 kwam *De illusie van de zelfbepaling* uit, een bundeling van filosofische essays; prof. dr. Frans Jacobs schreef het voorwoord en in juli 2018 kwam zijn novelle *Villa Minerva* uit.

©Bram Zoon (2020)